

Udviklingen i den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed

af John Pind, Souschef, Kulturarvsstyrelsen

Blandt andet på baggrund af udviklingen inden for bygge- og anlægsbranchen og en ny museumslov i 2002, er der i de seneste år gennemført flere arkæologiske undersøgelser i Danmark end nogensinde før. Der er fremdraget væsentlig ny viden i stort omfang, og det betyder nye udfordringer for museerne. Der er kommet øget fokus på museernes arkæologiske arbejde, og der er sket en professionalisering af den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed. I takt med den stigende udgravningsaktivitet er der opstået et stigende behov for håndtering af den store mængde ny viden, som produceres.

I den danske befolkning findes grundlæggende en bred kulturhistorisk interesse. På dette grundlag gennemfører de kulturhistoriske museer mange spændende forsknings- og formidlingsprojekter. Det samme sker på universiteterne, hvor man desuden diskuterer arkæologiens betydning i vores samfund samtidigt med, at man uddanner næste generation af arkæologer.

Museernes arkæologiske arbejde

De danske museers basale arbejde koncentrerer sig omkring museumsarbejdets fem søjler: indsamling, registrering, bevaring, forskning og formidling.

Udover det grundlæggende museale arbejde har 42 statsanerkendte kulturhistoriske museer i dag et arkæologisk ansvarsområde. Indenfor museets geografisk definerede arkæologiske ansvarsområde udfører museet en række forvaltningsmæssige opgaver på statens vegne. Disse opgaver er blandt andet beskrevet i museumslovens kap. 8.

Museernes hovedopgaver er at samarbejde med kommunerne og andre offentlige myndigheder i forbindelse med lokalplaner, regionplaner og andet planarbejde og på den måde sikre, at hensynet til kulturarven bliver inddraget så tidligt i planlægningsfasen som muligt. Museerne har desuden til opgave at vejlede og rådgive om museumslovens bestemmelser og muligheder i forbindelse med jord- og anlægsarbejder, og endelig skal de gennemføre arkæologiske undersøgelser i det omfang, det skønnes nødvendigt.

Den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed

I 2002 ændrede et stort flertal i folketinget museumsloven. En af intentionerne med loven var at ændre finansieringen af de arkæologiske undersøgelser. Ændringerne havde tre primære formål:

- det første var at skabe en finansieringsmodel, der kunne følge eventuelle udsving i bygge- og anlægsaktiviteten,
- det andet var at skabe en incitamentsstruktur, der gjorde, at så mange fortidsminder som muligt blev bevaret i jorden,
- og endelig ønskede man en parallelisering mellem offentlige og private bygherrer med hensyn til finansiering af de arkæologiske undersøgelser.

Den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed har været inde i en rivende udvikling, stærkt influeret af udviklingen i bygge- og anlægsbranchen. Også museumslovens muligheder for at involvere museerne tidligere i planlægningsfasen ved større byggerier har betydet en øget undersøgelsesaktivitet.

I 2003 godkendte Kulturarvsstyrelsen budgetter for arkæologiske undersøgelser for 78 mio. kr. Til sammenligning godkendte styrelsen i 2007 budgetter for lidt over 400 mio. kr. Budgetterne er maksimumsbudgetter, og erfaringsmæssigt udgør de endelige regnskaber for de arkæologiske undersøgelser i gennemsnit 55 – 65 % af de godkendte budgetter, hvilket vil sige, at der i 2007 blev gennemført arkæologiske undersøgelser for ca. 240 mio. kr. Nye tal fra 2008 og starten af 2009 viser, at der i takt med

faldet i aktiviteten i bygge- og anlægsbranchen er sket et tilsvarende fald i antallet af arkæologiske undersøgelser, og at undersøgelsesniveauet således reguleres i forhold til aktiviteten i resten af samfundet, hvilket var en af intentionerne med loven.

Det store ønske om gennemførelse af arkæologiske undersøgelser stiller store krav til såvel museerne som til Kulturarvsstyrelsen i forhold til forvaltning, faglig prioritering og formidling af den nye viden, der bliver skabt ved de mange undersøgelser.

Decentral opgaveløsning med central styring

Vi har i Danmark en struktur til varetagelse af den arkæologiske virksomhed, som ikke findes så mange andre steder i Europa. Vores museumsstruktur for udførelsen af de arkæologiske undersøgelser med den overordnede statslige styring og prioritering kombineret med uddelegering af den udførende del til de kulturhistoriske museer, giver ”den danske model” en stor styrke på en række områder.

Den lokale forankring i museet er med til at skabe en arkæologisk ambassade i lokalområdet, som er både synlig og udadvendt. Museet er ikke kun et udstillingssted, men er en synlig aktør i lokalområdet. Tilknytningen af udførelsen af den arkæologiske virksomhed til det lokale kulturhistoriske museum er ligeledes med til at skabe en kontinuitet og et lokalt ejerskab til de genstande, fortidsminder og resultater, som fremkommer ved de mange undersøgelser. Ved at knytte den udførende arkæologiske virksomhed til museet, kommer der tættere bånd til den videre bearbejdning af materialet i form af blandt andet foredrag, udstillinger og publicering, og der skabes et helhedssyn på formidlingen af det arkæologiske materiale.

Vi har i dag 42 museer med arkæologiske ansvarsområder. Tidligere var der flere, men kommunalreformen har sammen med en øget professionalisering af museerne medført, at flere museer har set fordele i at fusionere eller indgå i tættere samarbejde med deres kolleger på nabomuseerne. Det har været en vellykket proces, og sammenlægningerne har været med til at skabe større, handlekraftige institutioner med et bredere fagligt grundlag og mulighed for at varetage den arkæologiske virksomhed på en professionel måde samtidigt med, at der bliver mere rum til forskning.

Selve den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed er ligeledes blevet professionaliseret i de seneste år. Det gælder inden for næsten alle områder af den arkæologiske virksomhed eksempelvis arbejdsikkerhed, udnyttelse af ny teknik i forbindelse med opmåling, registrering samt dokumentation i felten. Det gælder ligeledes inden for projekt- og økonomistyring, dokumentation og formidling.

Museerne har øget deres professionalisering i takt med, at omverdenen stiller stadigt større krav til gennemførelsen af den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed. En række aktører har klare forventninger til museerne:

- Kulturarvsstyrelsen iværksætter i disse år mange forskellige projekter, og søger samarbejdspartnere blandt museerne til løsning af opgaverne. Samtidigt skal museerne på styrelsens vegne rådgive og vejlede de aktører, som på den ene eller den anden måde kommer i berøring med museumslovens bestemmelser.
- Der er en forventning fra kommunerne og andre offentlige institutioner om, at museerne indgår som professionelle samarbejdspartnere, der med udgangspunkt i deres faglighed kan komme med input til udviklingen af lokalområdet. Det kan være i forbindelse med konkrete anlægsopgaver, men også i forbindelse med den langsigtede planlægning af kommunernes udvikling.
- De store og mellemstore virksomheder, som jævnligt er involveret i jord- og anlægsarbejder, har en forventning til museerne om, at de kan manøvrere i farvandet mellem entreprenør, kulturinstitution og den offentlige forvaltning.
- De små virksomheder og privatpersoner, som måske kun kommer i kontakt med museumsloven én gang i deres liv, har en forventning om, at museet yder udstrakt rådgivning og vejledning om museumsloven.

Den arkæologiske forskning

Som tidligere nævnt bliver der i disse år gennemført flere arkæologiske undersøgelser end nogensinde før. Dette har medført store mængder væsentlig ny viden, og der er et naturligt ønske fra museerne om at få mulighed for yderligere bearbejdning af denne

viden og mulighed for at omsætte den til forskning og formidling.

Museerne er under stort arbejdspress, hvor alle ledige ressourcer går til at gennemføre arkæologiske undersøgelser. Budskabet fra museerne er næsten enslydende; der er ikke tilstrækkelig tid til at bearbejde, skrive og forske.

Det er centralt, at vi viderebearbejder og formidler den viden, som vi udgraver, registrerer og dokumenterer, så den kan danne grundlag for en øget viden og et bedre prioriteringsgrundlag for kommende undersøgelser.

Der er i dag museer, der har mulighed for at planlægge deres arbejde således, at enkelte medarbejdere har mulighed for at blive frikøbt til kortere eller længere skriveperioder, hvilket er utroligt positivt. Det er hovedsageligt større museer, men forhåbentlig vil flere fremover få muligheden, således at både den lokale forskning, den regionale forskning, grundforskningen, den strategiske forskning og den metodiske forskning bliver styrket.

Det er vigtigt for udviklingen af den arkæologiske forskning, at den foregår både på universiteterne og på de udførende museer, og derfor ser styrelsen gerne, at museerne i fremtiden i højere grad undersøger mulighederne for at indgå i samarbejder med universiteterne om forskning og formidling af det kæmpemæssige potentiale, der i disse år bliver gravet op af jorden.

Efter de gældende regler er den arkæologiske forskning ikke økonomisk afhængig af den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed. Bygherren finansierer i dag selve udgravningen, den stabiliserende konservering, de basale naturvidenskabelige analyser og den faglige afrapportering. Finansieringen af forskning og formidling sker uafhængigt heraf. Dette er en velfungerende ordning, der blandt andet betyder, at forskningen ikke er styret af konjunktursving i bygge- og anlægsbranchen.

Udviklingen af den arkæologiske virksomhed

Kulturarvsstyrelsen har stor fokus på kulturarven som en aktiv ressource, og har i sin vision for de næste fire år netop lagt vægt på dette aspekt. Styrelsen har blandt andet oprettet et kontor, som i

særlig grad skal fokusere på samarbejdet med kommunerne for at styrke kulturarven og dens synlighed i den fysiske planlægning.

Genereringen af ny arkæologisk viden er et andet vigtigt område, som styrelsen vil beskæftige sig med. Styrelsen har i sin resultatkontrakt med Kulturministeriets departement forpligtiget sig til at gennemføre en international evaluering af hvilken vidensudvikling, der er sket som følge af den arkæologiske virksomhed under museumsloven fra 2002. Det er et arbejde, som er godt i gang, og der skal være udarbejdet en rapport herom med udgangen af 2009. Nogle af de aspekter, der vil blive undersøgt, er samarbejdet mellem museerne og universiteterne, den faglige afrapportering, og hvordan resultaterne af de arkæologiske undersøgelser indgår i prioriteringen af kommende undersøgelser.

Herudover har den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed styrelsens konstante opmærksomhed og i samarbejde med Det Arkæologiske Råd arbejdes der hele tiden på at optimere samarbejdet mellem museerne, kommunerne, bygherrerne og styrelsen.

I de kommende år vil flere museer formodentlig indgå i forpligtende samarbejder om løsning af arkæologiske undersøgelsesopgaver, og flere museer vil forhåbentlig benytte muligheden for at frikøbe deres medarbejdere, hvis de indgår i forpligtigende samarbejder. En af samarbejdspartnerne er universiteterne, som også ønsker et tættere samarbejde med museerne.

Afmatningen i bygge- og anlægsbranchen er nu tydelig også i den arkæologiske virksomhed. Flere og flere museer melder om stagnation i antallet af forespørgsler om arkæologiske undersøgelser. Uanset om der sker yderligere fald i antallet af arkæologiske undersøgelser, eller om der sker en stigning, så er det vigtigt at bevare fokus på den nye viden, vi tilfører samfundet gennem de mange arkæologiske undersøgelser.

Den arkæologiske undersøgelsesvirksomhed er dybt forankret i den arkæologiske forskning, og der sker en konstant vurdering og prioritering af, i hvilket omfang den er med til at tilføre væsentlig ny viden til gavn for den arkæologiske forskning og for samfundet. Den arkæologiske forskning er en humanistisk videnskab, som har en stor folkelig forankring, men

det er også en videnskab, der via den arkæologiske virksomhed har en større samfundsmæssig bevågenhed end de fleste andre humanistiske videnskaber.

Forfatteren kan kontaktes på:

jopind@kulturarv.dk

Litteratur

Bekendtgørelse af museumsloven nr. 1505
af 14. december 2006